

Dygstančios sėklos ritmu

ISTORIJOS SAMPRATA

KORNELIJAUŠ PLATELIO POEZIJOJE

ISTORIJA, SIUŽETAS, SIMULIACIJA

Įvadu į Kornelijaus Platelio poezijos pasaulį galėtų pasitarnauti garsi Jean'o Baudrillard'o tezė apie istorijos vaidmenį šiuolaikiniame pasaulyje: „Istorija buvo stiprus mitas, galbūt paskutinis toks pat didis mitas kaip sąmonė. Būtent šis mitas pagrindė „objektyvios“ įvykių bei priešasčių sekos galimybę ir sykiu diskurso naratyvinės sekos galimybę“ (5, p.60). Nors Baudrillard'as iš esmės šia teze grindžia istorijos vaizdavimą šiuolaikiniame kine, tačiau pastarasis neatsiejamas nuo šiuolaikinio žmogaus sąmonės, ja aprėpiamo pasaulio. Platelio kūryboje sąmonė, pasaulis ir istorija yra trys svarbiausi filosofiniai klausimai, aktualizuojami ir analizuojami kiekvienoje poezijos knygoje. Filosofiniame Platelio poezijos diskurse į šiuos klausimus atsakinėjama racionaliai ir nuosekliai, šalia įprastų lyrikai poetikos priemonių pasitelkus ir neįprastą – siužetą. Eilėraštis ar poema Platelio kūryboje visada yra ir vaizdiška ir siužetiška, ir nesvarbu kas yra vaizduojama – žmogiškosios vaizduotės šėlsmo sukurtas ar realus pasaulis, tačiau tai, kas vaizduojama, išsiskleidžia poetinių siužetų ir siužetėlių virtine.

Vienuose eilėraščiuose ir poemose siužetas yra aiškesnis, rišlesnis, kituose tenkinamasi fragmentiška sąmonės ar pasaulio įvykių ekspozicija, tačiau ir

vienuose, ir kituose dominuoja autoriaus reflektuojamas laiko, istorijos pradai, tam tikra laiko ir istorijos samprata bei interpretacija. Naratyvumas yra būdingas Platelio poetikos bruožas, atliepiantis visiškai naujas šiuolaikinės poetikos tendencijas. Ir Platelio eilėraštis, neretai didesnės apimties, nei lyrikos žanrui įprasta, su būdingais epinio kūrinio bruožais, tampa bene vienu ryškiausiu šiuolaikinio siužetinio eilėraščio, ypač suklestėjusio pastaruosiu dešimtmečiu, pavyzdžiu.

Siužetinio eilėraščio principai būdingi ir vyresnios kartos poetų Eduardo Mieželaičio, Vytauto Povilo Bložės, Marcelijaus Martinaičio, Justino Marcinkevičiaus kūrybai, tačiau ryškiau dominuoti siužetas pradeda būtent šeštajame dešimtmetyje gimusių poetų poezijoje, šalia Kornelijaus Platelio – Nijolės Miliauskaitės, Antano A.Jonyno, Gintaro Patacko, Tautvydos Marcinkevičiūtės, Dovilės Zelčiūtės, kai kuriuose Donaldo Kajoko, Edmundo Kelmicko kūriniuose. Karta ar net dviem jaunesnių poetų kūryboje siužetas įsivirtina kaip vienas įdomiausių lyrinio eilėraščio organizavimo sprendimų, kaip dominantė: Gintaro Grajausko, Sigito Parulskio, Eugenijaus Ališankos, Rimanto Kmitos poezijoje. Tokiam vis stipriau besireiškiančiam poetikos bruožui paaiškinti lietuvių kritika dar neturi suformuluotų rimtesnių literatūrologinių argumentų, teoretizavimo bandymų.

Ir pirmosiose Platelio knygoje, „Žodžiai ir dienos“ (1980), „Namai ant tilto“ (1984), „Pinklės vėjui“ (1987), ir vėlesnėse, „Luoto kevalas“ (1990), „Atoslūgio juosta“ (2000), iš esmės filosofiniai istorijos ir laiko, žmogaus sąmonės ir pasaulio, laisvės ir tiesos klausimai formuluojami įtikinamai ir raiškiai, tačiau netiesiogiai, bet pasitelkus meno ir mito prizmę. Platelio kūryboje svarbi meno poveikio, meno fenomeno idėja ne tik svarstoma viename kitame eilėraštyje, bet ir projektuoja svarbų Platelio kūrybos ir pasaulėžiūros principą: menas nėra tik žaidimas, nors yra ir jis, bet svarbiausias žmogiškosios sąmonės ir pasaulio tarpininkas, pajėgus pertvarkyti, perkeisti, į aukštesnį lygmenį pakylėti žmogaus ir pasaulio santykį.

Siužetas Platelio poezijoje pasitelkiamas siekiant išplėsti ir išaiškinti rūpimą tokio santykio aspektą, vaizdžiai pateikti ir pakomentuoti kurį nors filosofinį klausimą. Ir nesvarbu, kas atlieka meno tarpininko vaidmenį – siuvinėtas kilimėlis ant sienos ar Liudviko XIV laikus vaizduojantis rafinuotas paveikslas, meno kūrinys suvokiamas kaip fenomenas, atspindintis žmogaus sąmonei ir pasauliui bendrą patirties matmenį. Štai šis bendrasis matmuo dažniausiai ir rūpi autoriui, siekiančiam suvokti ir poezijos kalba interpretuoti istoriją ir laiką.

Meno kūrinys istorijos ir bendresnė laiko problema regima objektyviau – iš distancijos. Viename pirmųjų tokio pobūdžio eilėraščių „Pasimatymas“ iš knygos „Žodžiai ir dienos“* ši distancija autoriaus sąmoningai įdiegiama ir palaikoma pasitelkus siužetą. Eilėraščio vyksmas vystosi personažams patiriant ir apmąstant laiką, kuris pasirodo dviem plotmėm – istoriniu, nurodančiu į XIV amžių, ir neistoriniu, atsiveriančiu vien meno kūrinio patirtyje, akimirka, kurioje praeitis ir dabartis susitinka:

Krėsle ji sėdėjo lyg soste – Liudviko XIV
Stiliaus moteris: padūmavusios akys, kiek
abejingas

Nuobodžiauojantis veidas virš briliantų
Vėrinio, krūtinės apnuogintos, rankų,
Kurios nelyginant dvi miniatiūrinės gulbės
Inkrustuoja vakaro tėkmę, siekdamas
Puodelio kavos jaukioje svetainės prietemoje,
Kurios plasnoja grakščiai svetimoj
Man erdvėje, nesuvokiamas dėsnius
lytėdamas...

Ir aš...

Kas mus riša be to, kad esu tavo vyras
(Praeities sapnuose mes susituokėm – pameni?
Grojo vargonai, ir juokėsi mums dovanojamos
gėlės...)

Akimirką šią? Mindžikuojantis klounas prie
durų –

Nubrizgę rankogaliai, veidas išblukęs ir akys,
Dar tavo spindesio pilnos nerimstančios akys,
ir žodis,

Tau skirtas, užkliuvęs burnoj, pribrendęs
nukristi

Į svetimą bei nepažįstamą kambario tylą.

Staiga iš šalies

Į mūsų išblėsusios meilės areną įeina
Trečias – guvus šviesiaplaukis jaunuolis
taurus,

Padūmavusio veido – ir sėdasi tau
Prie kojų, papėdėje spindinčios šypsenos,
Ir mano širdis, pavojų pajutusi, krūpčioja –
Dabar jūs jau dviše kedenate tekantį laiką
Baltais savo pirštais ir leidžiate kilniai jam kristi
Į mano valdas už tikrovės nematomos sienos,
Į mano sodą, pakibusį sąvokų tuštumoje...

Jis mano priešas! Pakelti nuo žemės, pakelti
Nuožemėspakeltinuožemės – konvulsiška
Trūkčioja mano mintis ir liežuvis šamaniškam
šoky

Aplinkui jo taurų truputį sumišusį veidą:
„Tai jis!

Aš pažįstu jo mistišką spindesį tipą,

Tai jis pozavo tada Teofanui Graikui!

Ir leido meistriui pro savo netvarų grožį

Pažvelgti anapus, kur jį amžinybė užgožia!

* Visi eilėraščiai cituojami iš rinktinės „Prakalbos upei“ (1995), laikantis svarbios paties autoriaus redakcijos.

(Tai jis praeity tarp bevaisių klajoja šešėlių –
Jam ranką aš spaudžiu – supraski – kasdien,
Pasivaikščiot išėjęs...)“

Ir pagaliau mano lūpos ištįsta į lipnią šypseną,
Tu į mane žvelgi nustebusi, klausiamai, ir trapus
Pasimatymo mirksnis subyra, ir muša laikrodis,
Ir jo dūžius atkartoja gili naktis.

Pasimatymas (3, p.27–28)

Krėsle sėdinti Liudviko XIV stiliaus moteris įkūnija eilėraščio siužetu fiksuojamą meno kūrinio teikiamą istorijos suvokimą: moters iš kitos epochos paveikslas prikausto subjekto žvilgsnį ir verčia suvokti istorinio laiko prieštarumą. Siužetas eilėraštyje vystomas tarsi lyrinio subjekto pasakojimas apie tai, ką fiksuoja jo žvilgsnis ir kokie stiprūs kyla žvilgsnį lydintys jausminiai išgyvenimai, kažkuo primenantys sutuoktinio jausmus. Save lyrinis subjektas pateikia su ironija ir apibūdina lyg sumišusį (*midžikuojantį*) klouną, neįstengusį įveikti kambario tylos ir prabilti žodžiais.

Negalėjimas įveikti tylos yra svarbiausia klouno patirtis, apie kurią mėgina papasakoti šis eilėraštis. Sumišimas šiuo atveju yra sumišimas ne tiek prieš konkrečią moterį, sutiktą kažkur *praeities sapnuose*, bet būtent prieš laiko patirties teikiamą išgyvenimo paradoksalumą. Toks yra elementariausias eilėraščio siužetas, tačiau eilėraštis juo nesibaigia, nes Platelis šį iš esmės lyrinių išgyvenimų eilėraščių konstruoja pagal prozos ar dramos žanro taisykles, į pasakojimą įvesdamas dar vieną personažą, sukurdamas meilės trikampio intriga, su kolizija bei atomazga. *Guvus šviesiaplaukis* jaunuolis, atakuojantis Liudviko XIV stiliaus moters šypseną, eilėraščio subjekto suvokiamas taip pat paradoksaliai, kaip ir laikas. Viena vertus, kaip stiprių jausmų moteriai konkurentas (*priešas*), antra vertus, kaip bendrininkas (*jam ranką aš spaudžiu*). Konkurento vaidmuo šiam jaunuoliui

suteikiamas istorinės laiko patirties aki-vaizdoje, bendrininko – universaliame meno laiko matmenyje.

Akivaizdu, kad siužeto poetika Platelio pasitelkiama kaip ypatinga poetinė priemonė, leidžianti išplėsti paradoksalaus lyrinio išgyvenimo akimirksnį ir poezijos kalba pereiti prie iš esmės filosofinių klausimų apie tikrovės, sąmonės ir sąvokų santykį: „Dabar jūs jau dviese kedenate tekantį laiką / Baltais savo pirštais ir leidžiate kilniai jam kristi / Į mano valdas už tikrovės nematomos sienos, / Į mano sodą, pakibusį sąvokų tuštumoje...“ Eilėraščio turinys, bylojantis apie susitelkimą ties meno, istorijos ir laiko išgyvenimo tema, puikiausiai būtų suvoktas jau po šių eilučių, nes lyrinio subjekto žvilgsnio ir jausmų sąmyšyje pradėtas pasakojimas ties čia ir baigiamas.

Eilėraščio tęsinys – išplėtotas filosofinis komentaras, įvardijantis *guvaus šviesiaplaukio* personažo nerealumą (*aš pažįstu jo mistišką spindesį*) ir pabaigiantis lyrinio subjekto, jo žvilgsnio ir jausmų istoriją (*pasimatymo mirksnis subyra*). Ir kaip tik šis komentaras išduoda Platelio poetinio siužeto tikslą – ne pasakoti poetines istorijas, ne atskleisti personažų charakterių ir likimų peripetijas, kaip būtų tipiškame epiniame kūrinyje, bet išprovokuoti apmąstymus apie žmogaus sąmonės, istorijos ir pasaulio prigimtį, jų bendrą kilmę.

Filosofavimo intriga lyrinio subjekto žvilgsnį perveda į universalų laiko matmenį, kuriame guvus šviesiaplaukis jaunuolis, pats būdamas *klajojančiu šešėliu soduose*, savo grožiu įkūnija pačią amžinybės idėją. Meno kūrinys yra pretekstas, išprovokavęs šiuos filosofinius komentarus ir apmąstymus, o siužetas, moteris ir neva erotinės lyrinio subjekto implikacijos, virtusios susižavėjusio klouno konkurencija mistiškam jaunuoliui, tėra autorius išmoningai sukurta realybės simuliacija, atkartojanti realių meilės istorijų schemą.

Platelio poezijos debiutas, beje, gal ir atsitiktinai sutapęs su Jean'o Baudrillard'o studijos apie simuliakrus ir simuliaciją publikacija (1981), vis dėlto leidžia simuliacinį eilėraščio pasaulį suvokti ne tik kaip poeto žaidimą poetikos priemonėmis (nors ir jo esama), bet ir kaip tam tikrą išsakomą filosofinę tikrovės ir laiko suvokimo, istorijos sampratos versiją.

Apibendrinus eilėraštyje „Pasimatymas“ išryškėjusią Platelio istorijos sampratą, galima teigti, kad meno kūrinio sukelta me ypatingame išgyvenime realią istoriją (Liudviko XIV epochą) lyrinis subjektas pradeda suvokti kaip sapną – *praetites sapnai*, o neapčiuopiamą, mistinio jaunuolio atstovaujamą universalųjį laiko matmenį, – kaip tikrovę. Istorinio ir istorijai nepavaldaus laiko priešpriešą sustiprina *netvaraus grožio* regimybė, kuri pasiekiamą vien meno dėka, sušmėžavusi amžino grožio idėja. Laiko prieštaravimų suvokimas sutampa su susižavėjimu moterimi ir meno išgyvenimo ekstaze, kurios akimirksniu lyrinis subjektas yra išmetamas iš istorijos verpeto bei patiria ne istorijos laiką.

Įdomu, kad sapnas, neapibrėžta ir logikos nekontroliuojama psichologinė būseną eilėraštyje „Pasimatymas“ įkūnija istorinį laiko matmenį ir kartu verčia ieškoti loginių istorijos ir pasaulio suvokimo orientyrų. Istorijoje *šviesiaplaukis jaunuolis* taip pat pasirodo lyg sapną, praeitis ir šešėlių matmens gyventojas – neapčiuopiamas, mistiškai spindintis. Ir šis mistiškai spindintis jaunuolis duoda pagrindinį atsakymą į lyrinio subjekto apmąstymuose kylančius klausimus apie istoriją ir laiką: istorija yra praeities sapnas ir netvarus grožis, atsi- kartojantis kasdien ir per amžius.

ISTORIJA, MITAS, ARCHE

Istorija, pagal Platelį, sutampa su pasauliu, su jo stichijomis ir materija, su gamtiškomis gyvybės formomis, o meno dėka už tokios istorijos pojūčio atsiveria kita laiko dimensija, kita patirtis, leidžianti

žvelgti anapus laiko. Meno patirtis yra esminė ne tik mėginant suvokti istorijos ir laiko klausimus, bet ir dėl ypatingos paskirties kaupti ir atspindėti žmogaus ir pasaulio santykį. Ir nors istorija kaip sapnas kartojasi kasdien ir per amžius, meno kūrinų ir apskritai kūrybos dėka kartojasi ne mechaniškai, telkdama ypatingą patirtį, evoliucionuodama.

Leonidas Donskis, remdamasis Vytauto Kavolio tyrinėjimais *Epochų signatūrose* bei ieškodamas istoriosofinių paradigimų Maironio kūryboje, originalią istorijos laiko interpretaciją aptinka Maironio poezijoje ir įvardija ją Vico, Ruckerto, Danilevskio, Frobeniuso, Spenglerio, Sorokino, Toynbee'o filosofijos ir istoriosofijos perspektyvoje: kaip moderniąją ciklinę teoriją, kurioje kultūrai ir istorijai suteikiamas ciklinis laiko modelis. Šiam cikliniam laiko modeliui būdinga divergencinė istorijos ir pasaulio raidos schema, kai istorija, kaip ir kultūra, suvokiama lyg gamtos ciklo ritmas, kartojimasis, o kartu ir kaip nesiliaujantis kismas, evoliucijos eiga.

Tokioje istoriosofinėje teorijoje istorija suvokiama kaip sugėrusi gamtos dėsnius, bet pakilus virš gamtos, įgijusi hipostazės statusą (6, p.251–252).

Pavyzdžiui, pasak vieno įtakingiausio ciklinės istorijos teorijos autoriaus Oswaldo Spenglerio, kultūra būna pagal gamtos dėsnius, o augimas yra kultūros *esmė*. Kultūra panaši į augantį buką, kuris su metais pasidengia lapais, iškelia šakas, kamieną, viršūnę; o tokias jo augimo savybes galima numatyti iš anksto, jos yra buko *likimas*. Panašiai ir visos didžiosios pasaulio kultūros savo istorijoje išpildo savo likimą (10, p.182–183). Ciklinės, gamtinės kultūros sampratos pagrindėju ir istorizmo klasiku laikomas Giambattista Vico, davęs pradžią kultūros organinio augimo teorijoms, gamtos prigimties pažinimą laikė esant svarbiausia ir teisingiausia pažinimo forma, įdiegta paties Dievo: žmonių visuomenė kuria savo kultūrą ir patiria istoriją, atpažindama

gamtos dėsnius amžinojo Proto dėka, metafizinėje perspektyvoje (8, p.1–4).

Ko gero, suvokiant bet kokio modelio sąlygiškumą, tokį Maironio kūryboje suvoktą istorijos modelį visai įdomu būtų pasitelkti ir patyrinti kaip pamatinį, veikusį lietuvių poezijos tradiciją iki pat XX amžiaus paskutiniojo dešimtmečio. Skirtingai nuo Lietuvoje kūręsios vyresniosios poetų kartos, Justino Marcinkevičiaus, Janinos Degutytės ar Sigito Gedos poezijos, kurioje dominuoja gamtiškojo gamtos ritmo ir kartojimosi akcentai, Platelio, kaip, beje, ir išėivijos poetų Alfonso Nykos-Niliūno, Tomo Venclovos, Algimanto Mackaus poezijoje, labiau susitelkiama ties istorijos kaitos, evoliucijos idėja. Ir šiuo atveju, ko gera, galima prabilti apie modernios ciklinės teorijos išplėtojamą. Pirmuoju atveju lietuvių literatūra labiau eksploatavo archajiškąją, mitinę, pagoniškąją laiko versiją bei kūrė šią versiją grindžiančius poezijos reikšmių kodus, o Nykos-Niliūno, Venclovos, Mackaus, Platelio poetinė laiko ir istorijos versija virsta teorine epistema, gvildenančia istorijos klausimus modernesniais teologijos, krikščionybės ar filosofijos parametrais.

Atitinkamai prasiplečia ir poezijos kodų spektras, verčiantis gręžtis į tokią epistemą aiškinantį Vakarų Europos kultūros teorijų kontekstą. Vienas pamatinių tokios epistemos argumentų – troškimas suvokti ontologinę pradžią pradžią, istorijas ištakas, suteikusias laikui kryptį, arba, pasak Vico, suvokti istorijos evoliuciją valdančius principus (8, p.5). Kitaip tariant, dominuoja pastanga suvokti ir analizuoti esančią arba nesančią istorijos prasmę, kelti prasmės klausimą: „Buvimo prasmės geismas / Mus valdo tvirčiau už gyvybės ir meilės geismą“ (3, p.322). Savo ruožtu stipriau akcentuota istorijos kaitos ir evoliucijos perspektyva sustiprina eschatologijos, mirties motyvus poezijoje. Ontologinis istorijos pradžios

ir prasmės klausimas atsiduria istorijos pabaigos, taigi apibendrinimų, rezultatų akivaizdoje.

Vienas vėlyvesniųjų Platelio eilėraščių „Prakalbos upei“ iš rinkinio „Luoto kevalas“ bene programiškiausiai į tokią istorijos, ieškančios savo pradžios ir pabaigos, savo prasmės, epistemą ir įsirašo: „Ateitis tekartoja praeitį“ (3, p.396) (eil. „Prakalbos upei“, I). Platelio poezijos rinkinei suteiktas eilėraščio „Prakalbos upei“ pavadinimas, šiuo į apibendrinimus pretenduojančiu eilėraščiu rinktinė ir baigiama. Galbūt ir dėl tokio apibendrinamojo pobūdžio laiko ir istorijos apmąstymai šiame ilgokame eilėraštyje yra įgiję filosofinių komentarų pobūdį, atskirose eilėraščio vietose iš poetinio kalbėjimo pobūdžio pereina prie teorinių samprotavimų apie laiką ir istoriją, ir priartėja prie tezių formos. Platelio eilėraštis „Prakalbos upei“ – tai vienas iš nedaugelio lietuvių poezijos atvejų, kai eilėraščio stuburą sudarantis apmąstymų turinys ir būdas pajėgia išlaikyti visą eilėraščio struktūrą su reikšminga pasaulėvaizdžio ir vertybių sistema, su poezijai būdinga įtaiga. Siužeto apraiškos šiame eilėraštyje itin menkos, keli pabiri fragmentai, intarpai samprotavimų apie istoriją ir laiką fone, tačiau reikia turėti omeny rinktinės, kurioje šie siužetai sutelkti, visumą. Išplėsti filosofiniai komentarai šiame eilėraštyje išryškina ir apibrėžia vizualų istorijos vaizdinį, būdingą visai Platelio poezijai, todėl juo galima kliautis mėginant suprasti siužetų schemas, galinčias jį išskleisti, iliustruoti arba tiesiog paaiškinti:

Ar gali kas būti gražiau už poetą prie upės,

Apkvaitintą žydinčių ievų?

Jis žeria savo jausmingas prakalbas vandeniui,

Slenkiančiam tyliai pro šalį, ir tariasi

Galįs sustabdyti laiką.

Jis bekontūriais žodžiais teikia pavidalą savo

Pamėkliškai praeičiai, menką, miglotą patirtį

Maišo akilai su talpiaisiais kalbos kristalais.

Jis truputėlį pamišęs, maniakas,
 Kuris įmanytų žodžio ledu sukaustyti
 Kiekvieną upės bangelę...
 Tačiau uždara tikrovė mūsų troškimų nepaiso,
 Tarsi vanduo pro pirštus išteka dabartis,
 Ir mums tenka sielos laiko ieškoti arba jį
 nusižiesti

Iš praeities vaizdinių ir ateities svajonių.
 Jis teka ratu mumyse, įsikasdamas savo uodegą,
 Ir taip imituoja „dabar“. Įcentrinęs jėgos
 Jį siekia sutraukti į tašką, į nekintantį garsą,
 Suerdvinti, mumifikuoti, paversti sėkla,
 Saugančią augalo prigimtį kintančiuose
 dirvožemiuose.

Juo minta menai, ritualai ir mitai jį košia
 Pro savo pavidalus, sielos per jį susišaukia,
 Jį galim vadinti šventu nebijodami apsirikti...
 Tačiau viešasis pasaulis dar paprastesnis
 Ir klatingesnis su savo

laikrodžiais ir kalendoriais.

Jis bruka mums bendro tiesinio laiko iliuziją,
 Piešia mums akivaizdų savo istorijos vaizdinį,
 Ištempia metus ir amžius tarsi žodžių virvelę
 Ir džiausto ant jos savo purvinius skalbinius.

Eil. „Prakalbos upei“, II (3, p.394–398)

Laiko judėjimo trajektorija – nei judėjimas tiesine laiko linija, kuri tėra laiko patirties iliuzija, nei judėjimas laiko ratu, kuris tėra praeities vaizdinių ir ateities svajonių „dabar“, dabarties imitacija, iliuzijos variantas. Laiko tiesė, pasak Platelio, yra loginio proto konstrukcija, kurios vaizdiniais savo tiesas grindžia religijos. Judėjimas laiko ratu atspindi gyvybės prigimtį, mitai atkartoja didžiąją šio rato schemą. Vis dėlto toks laiko rato „dabar“ tėra vienintelis provaizdis to laiko matmens, per kurį *sielos susišaukia*. Universalus, *šventojo* laiko principą Platelis išvelgia sėklos, vadinasi, gamtos, atsinaujinimo, sugrįžimo, kartojimosi judesyje. Šį principą atkartoja ir sėklos prigimtimi minta menai, ritualai ir mitai, mėgindami atkurti neatkuriamą tikrovės pavidalą: „Mes gyvename įsivaizdavimuose, lytėdami / Savyje užsisklendusius daiktus, / Judam tarp jų šešėlių mūsų sielų ekranuose / Nematomam labirinte“ (eil. „Prakalbos upei“, III; 3, p.398).

Universalus, arba *šventasis* laikas, pagal Platelį, yra už aukštos savimonės sienos (3, p.398), o tai reiškia – už žmogiškos sąmonės, už formų ir pavidalų pasaulio ribų. Istorija tokiu būdu glūdi šiapus žmogaus savimonės, pasaulio formų ir pavidalų apsuptyje, nei sukdamasi vietoje, nei laiko tiese verždamasi kažkur pirmyn, bet gamtos ritmu, dygstančios sėklos principu skleisdamosi, kartodama pati save, savo augimo ritmu į laiko verpetą įtraukdama žmogaus sielą: „Ir mums tenka sielos laiko ieškoti arba jį / nusižiesti / Iš praeities vaizdinių ir ateities svajonių“ (3, p.397; eil. „Prakalbos upei“, II). Kartojimosi judesys užkoduotas gamtiškoje sėklos prigimtyje, kartojančioje savo augimą ir savo likimą.

Transcendentinė, dieviškoji tikrovė ir *šventas*, *sielos* laikas, pagal Platelį, nepažinūs nei sąmone, nei kalba, vienintelis būdas ją reflektuoti – gamtos kartojimosi judesyje atpažinti nekintančią prigimtį, atsiveriančią nenusakoma, nenupasakojama patirtimi: „Kalbos / Dabartis – ne skiemuo ir net ne garsas, / O tarpelis tarp garso pasikeitimų. / Kiek prasmės sutalpinsi nekintančiame garse, / Kad jame būtų išsiskleistų? / Tiek, kiek į jį sutalpina sprogstanti / Dabarties amžinybėje siela?“ (eil. „Prakalbos upei“, I; 3, p.397).

Būties, telpančios į *nekintantį garsą*, analizė virsta metafizine būties analize, siekiančia suvokti, kokie būties principai glūdi fiziniame, kintančiame kalbos garse.

Dėmesys kalbai neatsitiktinis, nes kaip tik kalba Platelio poezijos personažai mėgina *stabdyti* laiką, kaip ir poetas cituotame eilėraštyje mėgina *suerdvinti*, *mumifikuoti* sėklą. Kalbos pastangos ir nepajėgumas apibūdinti laiko esmę Platelio kūryboje virsta laiko, istorijos kartojimosi principą analizuojančia istoriosofine sistema. Ir būtent siužetinis eilėraštis ar poema Platelio istorijos versijai suteikia svarbius loginės sistemos argumentus: išryškina

dominuojančias siužetines schemas, jas iliustruojančius personažus ir jomis charakterizuojamus filosofinius teiginius.

Platelio poezijoje siužetas įkūnija laiko kartojimosi ritmą ir variantus, pasakojamos istorijos atkuria istorijos įvykius ir mėgina išvelgti – *tarpelį tarp laiko pasikeitimų*. Ir, nors pasak Platelio herojaus iš poemos „Žygis ir sugrįžimas“ – „Dienos keičiasi, / Bet laiko esmė nesuvokiama“ („Žygis per vandenį“; 3, p.287), pastanga suvokti, kas yra istorija, nėra beviltiška, nes verčia gvildinti patirtį ir formuluoti esminius klausimus: būties, nebūties, gyvybės, mirties, išlikimo.

Platelio eilėraščiuose ir poemose „Ugnies miestas“ bei „Žygis ir sugrįžimas“, pasitelkus baltiškus, Antikos, Vedų ir krikščionybės mitus, mėginama suvokti istorijos vaizdinį grindžiantį pirminį *arche*, arba pirmavaizdį – ne vieno įvykio ar laiko atkarpos, bet išbaigto visumos pavidalo: „– Svarbu, ką laikysim gyvųjų laiko versme, – / Filosofo vėlė prabilo, – / Amžinybę, išleidžiančią laiko burbulą (trukmę), / Kurs kabo erdvėj, kol subliūkšta, / ar istoriją, / Į kurią mūsų laikas kaip atkarpa įsijungia / Su savo kančiom, paklydimais ir nuodėme“ (3, p.297–298).

Pamatinis filosofinis klausimas Platelio poezijoje, susiejantis kalbos problemą su meno tema ir istorijos pirmavaizdžiu, grindžiantis klausimus apie būtį, nebūtį, gyvybę, mirtį ir išlikimą, yra klausimas apie *kančią, paklydimus ir nuodėmes*: „Jei pasaulis – tikrovė, blogis nuo jo / neatiskiriamas, / Blogio ir gėrio kova užpildo visą istoriją“ (3, p.298).

Kančios patirtis Platelio kūryboje yra *tarpelis tarp garso* empirinėje pasaulio patirtyje, kalbos logika tik atspindi tai, menas tai kondensuoja ir kaupia. Kančios patirtis ir kaltės apmąstymai šioje kūryboje grindžia pamatinį istorijos kilmės ir prasmės klausimą metafizikos akivaizdoje: „– Jeigu blogio nėra, tai gyvybė – iliuzi-

ja, / Vieno sapno virtimas kitu sapnu, / Drugelis ir filosofas, plevenantys pievoje / Ir vienas kitą klausiantys apie tikrovę. / Jeigu kančios nėra, tai nėra ir blogio. / Jeigu jautimai – apgaulė, kur pasaulis prasideda?“ (3, p.299).

Pagal Paulio Ricoeur'o blogio, kaltės ir nuodėmės klasifikaciją, Platelio dieviškosios kaltės tema labiau gravituotų ne į archajišką ir maginę išoriškumo, bet vidujiškumo schemą, „kuri savo triumfą pasiekia tik skausmingoje kaltos ir skrupulingos sąmonės patirtyje“ (7, p.42–43) ir kuri artimesnė krikščioniškai kaltės sampratai. Platelio poezijos siužetas iš esmės pasitelkiamas šiai vidinei kaltei analizuoti ir atskleisti.

Epinės eilėraščių ir lyrinių poemų galimybės kyla iš lyrinio personažo polinkio skaidytis į visą eilę personažų, liudijančių skirtingai suprantamą pasaulio sandarą ir tvarką, skirtingai traktuojamą žmogiškąją kančią ir kaltę. Autoriaus *alter ego*, eilėraščių ir poemų „aš“, lyrinis subjektas dažnai linkęs susitapatinti ne su vienu, bet net su keliais personažais; ypač tai akivaizdu poemoje „Žygis ir sugrįžimas“, kur visas choras personažų balsų ir požiūrių susiklosto į apibendrintą istorijos sampratos versiją. Lyrinis tokios naratyvinės struktūros branduolys vis dėlto visada išlieka, tai pro įvairių personažų charakteristikas ir išgyvenimus prasišviečiantis vientisas, sutelktas lyrinis „aš“, o šiam būdinga nuosekli savianalizė ir kontempliacija. Todėl Platelio poezijos siužetus galima klasifikuoti pagal patiriamus kančios ir išperkamos kaltės būdus.

Beje, poemų požiūriu tokia klasifikacija ypač aiški, nes žmogaus patirtis jose konstruojama etinių istorijos prasmės klausimų įtampoje: kas yra blogis, kančia, nuodėmė, laisvė, pasirinkimas, kaip turi sietis tarpusavyje istorijos pradžios ir pabaigos klausimas, koks žmogaus poelgis susieja jį su anapus istorijos esama ar nesama verte? Poemose šie klausimai

virsta klajojimo istorijos vandenyse ar labirintuose pretekstu ir priežastimi, nors, deja, niekas „negali nuspėti kelionės galo“ (7, p.287).

Klausimas apie *kelionės galą* iš esmės būtų klausimas apie istorijos pradžią ir prasmę, tik iš kitos pusės. Mažesnės apimties eilėraščiuose autorius dažniau pasirenka vieną kurį tokio klausimo aspektą ar niuansą, tačiau apžvelgus visą kūrybą akivaizdu, kad pasakojamos kelios pasikartojančios istorijos, kuriose veikia keletas ryškiau apibrėžiamų personažų: 1) mąstytojo, kūrėjo ir poeto; 2) medžiotojo, kario, riterio; 3) klajoklio, žygūno ir keliautojo; 4) vynuogyno sargo, budėtojo, žynio.

Vyriškojo personažo prototipas atskirame eilėraštyje ar poemoje virsta apibrėžtu psichologiniu ir kultūriniu tipu, gauna vaidmenį arba kaukę ir charakterizuoja pasirinktą filosofiniams apmąstymams siužetą: Sizifas stumia ne pagal jėgas skirtą naštą, Narcizas negali atsiplėšti nuo savo atvaizdo, Mikelandželas įkūnija kūrybos aistros apimto kūrėjo situaciją; Odisėjas – klajūno, keliautojo; riteris kovoja už damos garbę ar meilę, žynys arba krivis skelbia išminties išsames arba apibendrina klausimus.

Konceptualiausiai Platelio pasakojamas istorijas įkūnija Odisėjo personažas. Ypač tai akivaizdu poemų diptiche, kur lyrinis subjektas įkūnija keletą svarbių tokio personažo bruožų: pažinimo troškulį, virstantį klajonėmis ir nuotykiams; valią vadovauti ir laimėti; aistringą prigimtį, gebėjimą mylėti ir nusivilti. Odisėjo personažas Platelio poezijoje sujungia kitų ryškesnių personažų charakterius – filosofo, poeto, karžygio, krivio, o svarbiausia – suteikia motyvų suvokti jį kaip įkūnijantį svarbiausią santykį su istorija. Visi Odisėją apibūdinantys bruožai nurodo į tam tikrą žmogiškosios kaltės ir kančios galimybę: ir pažinimo troškulis, ir polinkis į riziką, ir polinkis vadovauti, ir aistringumas

veda į kančios išgyvenimą: klaidžiojimą nežinojimo labirintais, gyvybei pavojingų nuotykių patyrimą, atsakomybės naštą, geismo ir nuopuolio variantus. Graikų mitas, beje, akcentuoja panašų Odisėjo charakterio prieštarumą.

Visos Platelio kūryboje veikiančios vyriškųjų personažų grupės yra kaip nors susietos su suvokta kaltės ir prisiimtose kančios patirtimi, jos turi mažiau ar daugiau suvoktą vidinės kaltės charizmą. Odisėjo prototipas Platelio poezijoje kiek priartėja prie krikščioniškojo vienuolio, klajūno personažo, kuriam klaidžiojimas pasaulio keliais ir vandenimis iš principo atitinka klaidžiojimą vidinės patirties labirintais.

Nesigilinant į kitus pagrindinio personažo charakterio motyvus, verta atkreipti dėmesį į Odisėjo patiriamų klajonių ir žygių pagrįstumą Platelio eilėraščių naratyvinėje struktūroje. Antikinio mito Odisėjo pastangos ištrūkti iš nuotykių rato, į kurį įkliūna ir įkliūna, Platelio poezijoje virsta svarbia pasakojimo struktūra, dominuojančiu siužeto principu, apibendrinančiu iliuzinį „dabar“ – patį kartojimąsi. Odisėjo žygiai, be to, yra papasakojami kalba: žodžiais, istorijom, įvykių grandinėm, kaip yra pastebėjęs Baudrillard'as, *diskurso naratyvinės sekos galimybė*. Vienas įdomiausių Platelio poezijos siužetą organizuojančių fenomenų, savaip motyvuojančių kančios ir kaltės patirtį bei grindžiantis ontologinį istorijos *arche* klausimą, yra moters fenomenas, su kuriuo susiduria (o ir nevengia) Odisėjo prototipai Platelio poezijoje.

Lyg antikinio mito Odisėjas, dievų sprendimu ilgai klajojęs po platųjį pasaulį, daugiausia išbandymų patiria ir savo herojišką prigimtį atskleidžia susidurdamas su deivėmis moterimis, Platelio herojus yra išbandomas panašiai. Moters prigimtyje, kurią tyrinėja ši poezija, glūdi ir gamtos kartojimosi principas (sėklos ir kalbos judesys), ir transcendentinės,

dieviškosios tikrovės apraiškos (kalbos tarpai), kurios priverčia vyriškuosius personažus nuščiuvus patirti tai, kas nenusakoma, nepapasakojama.

Aprėpdama istorijos vaizdinio paradoksalumą, Platelio poezijos moteris ir vaizduojama paradoksaliai – tai būtybė, traukianti ir atstumianti, gimdanti ir naikinanti, nuostabi ir pasibaisėtina: „Žvoruna kruvinarankė, sėkmingos medžioklės / valdovė, / Užklumpa mane it vaiką, / Motinos pamestą, išklydusį iš laukų ir kaimų. / Sąnarius siaubas ir geismas sukausto“ (3, p.66; eil. „Susitikimas girioje“). Būtent ši būtybė įkūnija kalba nenusakomą amžinąją gamtos kartojimosi principą, jai suteiktas žmogaus sąmonės, pasaulio ir istorijos kūrėjos, deivės, demiurgės statusas. *Erosas* ir *Thanatos* – du pagrindiniai principai, kuriais ši deivė valdo pasaulį, dvi emanacijos formos, suteikiančios svarbiausias savybes ir Platelio pasaulėvaizdžiui. Įkūnydama istorijoje aistros ir meilės, nusivylimo ir keršto, kitaip sakant, kančios ir nuopuolio šaltinį, moteris Platelio poezijoje yra daugiau nei paprastas personažas – tai lyg amžinoji istorijos kalkė, mitinių pasakojimų versmė, svarbiausių kultūros archetipų buveinė.

KALBA, ATSPINDYS, PASAULIS

Archetipas, arba pirmavaizdis, yra svarbiausias tikrovės atpažinimo orientyras, kurio struktūra atsispindi žmogaus sąmonėje ir pasaulyje. Meno, kalbos, pasakojimo, apskritai naratyvinės sekos prigimtyje, pagal Platelį, glūdi svarbiausias meno principas – mimezė, arba imitacija, kuri siekia ne išorinio, bet esminio tikrovės panašumo, vaizduodama pasaulį ne kaip tikrovės kopiją, bet kaip ypatingą jos turinio ir formos atspindį, simbolį, ženklą (2, p.212–223). Pokalbiai apie tikrą, netikrą ir tariamą tikrovę, apie vaizdą ir

atvaizdą nėra vien žodžių žaismas Platelio poezijoje, bet svarbus atspirties taškas filosofiniai minčiai, filosofiniam diskursui plėstis: „– Eiliuotoj kalboj susilydo tiesa ir melas / Į puolusio angelo veidą, susivelia prasmės. / Tai sapnų vandenynai, o tikrovė srauni it kalną / Upė. Jais plaukti vienodai ramiai / Tegali šventasis...“ (poema „Sugrįžimas“; 3, p.296). Istorija Platelio poezijoje taip pat tėra atspindys, simbolis arba ženklas, nurodantis, kad kažkur glūdi jį palaikantis archetipas ir tikrasis atspindimas vaizdas: „Kartą išėjęs iš laiko, vėl į laiką sugrįžta“ (3, p.314).

Kalbai Platelio poezijoje suteikta svarbiausia atspindėjimo funkcija, menui – viso daugiapakopio ir keliaplanio tikrovės atspindėjimo mechanizmo galia. Kalba išskleidžia archetipus, menas – istorijos bei pasaulio vaizdinius. Tačiau ir kalba, ir menas, pagal Platelį, yra pasmerkti ne tik atspindėti pasaulį, bet ir nuolat skęsti atsispindėjimo judesy, kartoti ir dauginti *praeities sapnų*, istorijos iliuzijų pasaulį: „Atmintis korija ir trupa, įstabūs įvykiai / virsta miglotų prisiminimų nuoplaisom, / krinta ant niekuo neapdengto Mnemozinės kūno / ir siuvas į vientisą kaukės drabužį, istorijas, / kurios tobulėja kartojant, gražinasi / prieš veidrodžius, keičia išvaizdą, tolsta / nuo to, kas neištarta blykčioja atminties tamsoj“ (eil. „Senos istorijos“; 1, p.33).

Tai ypač išryškėja paskutiniojoje Platelio knygoje „Atoslūgio juosta“. Veidrodinė kalbos ir meno galia virtusi laiko kartojimo, *sėklos* ciklo, istorijos kartojimosi mechanizmu, kuria nenutrūkstančios iliuzijos pasaulį, peržengiamą vien kančios teikiama metafizine patirtimi. Menas poetinėje Platelio istoriosofijoje pradeda dauginti istorijos simuliakrus be metafizinės universalesnio laiko patirties, įvykius be pamatinio ontologinio ryšio su juos grindžiančiu *arche*: „Jambų, chorėjų, ditirambų, sapfinių ir alkajinių strofų / galima užsisakyti tik pagal katalogą – /

juos kažkokia įmonėlė tebekala pagal užsakymus“ (eil. „Poetinių reikmenų parduotuvė“; 1, p.13). Vis dėlto menas Plateliui yra esminė patirtis suvokiant pasaulį, menas suteikia galią reflektuoti istorijos prasmę arba suvokti, kad tos prasmės nėra. Rinkinyje „Atoslūgio juosta“ žodis *nuprasminta* keletą kartų yra pavartojamas paties autoriaus.

Istorijos iliuzijos ir simuliacijos aki-vaizdoje išryškėja svarbiausia Platelio poezijoje svarstomos istorijos problema. Perprasti istorijos judesiai, gamtos ritmas XX amžiaus pabaigoje virsta perprastos paslapties nuoboduliu, tiražuojančiu pasaulį pagal tą pačią matricą. Siužetų eksplozija bei ironiškas autoriaus santykis su pasikartojančia siužetų matrica tai liudija. Paslaptį ikūnijančio istorijos įvykio virtimas stilistikos priemone, siužetu kitų šiuolaikinių poetų kūryboje, ko gera, taip pat siejasi su šios matricos kodo susidėvėjimo ir informacijos išsieikvojimo jausmu ir įgyja naują reikšmę literatūroje.

Platelio poezija ši reikšmė perskaitoma itin akivaizdžiai: Platelio Odisejas yra paveldėjęs antikinio Odisejo kančią, kaltę ir likimą, tačiau šį likimą išpildanti istorija jau yra pasibaigusi. Atimdamas iš istorijos prasmę, Platelis verčia suvokti be bendro istorijos likimo likusį žmogų gyvybės ir mirties fenomenų akivaizdoje. XX amžiaus Odisejas pasmerktas klaidžioti vandenimis, kurie neveda į įtakę, o kelias iš Trojos nustoja būti istorija ir tampa nesibaigiančia *klastingų imperijų* ir *fantastiškų lunaparkų* lemtim. Tai pasikartojančių nuotykių pasaulis, kuris tarsi mechaninis žaisliukas prisuktas juda vis ta pačia kryptim: „XX amžius / Už dešinio borto atsiveria: / Galybė vaizdų, godžiai gaudančių žvilgsnį, / Svetingi ir priešiški uostai, pavojingos uolos, / Pilnos turistų salos“ (eil. „Periplum*“; 3, p.162-163).

Kančios keliamos mįslės tokių istorijos fantazmų apsuptyje įgyja radikalų pobūdį ir užduoda dramatišką klausimą: ar

kančia nėra vienintelis likimas be istorijos likusio žmogaus patirtyje? Atsakymų horizonte vietoj bendrųjų tiesų, kurias apmąstydamas žmogiškąją kaltę galėtų formuluoti gyvoji istorija, ryškėja dvejonė, kad metafizinė paguoda, kuri yra istorijos prasmė, ar jos galimybė taip pat yra pasibaigusi. Metafizinės paguodos ir kančios prasmės klausimas istorijoje yra svarbiausias Platelio poezijos klausimas, siejantis šią kūrybą su klasikine filosofija, nes kūrybos, vaizduotės ir fantazmų pasaulio analizė priklauso moderniajai ir postmoderniajai epochoms.

Mąstant apie Platelio kūryboje dominuojančią filosofinę sistemą, projektuojančią (ir čia pat skeptiškai analizuojančią) iš principo postmodernų, istorijos simuliacrų perpildytą pasaulėvaizdį, tenka pripažinti klasikinį metafizinio mąstymo pobūdį, kuris savo ruožtu signalizuoja apie svarbų klasikinio filosofinio mąstymo palikimą. Klasikinės graikų filosofijos vardų Platelio poezijoje yra tiršta, dažnai šmėžuoja Platono, Aristotelio, Hėrakleito, Sokrato vardai, dar daugiau nuorodų į antikinį mitinį pasaulėvaizdį: Apolonas ir Dionisas, Venera ir Mnemozinė, Hadas ir Persefonė, Sapfo, Homeras ir kt. Taip, esama ir Viduramžių legendų, vardų ir situacijų, kaip Apvaliojo stalo riterio legenda, Grineverė, Eskalibūras, Naujųjų amžių idėjų ir interpretacijų, kaip Nietzsche's individualizmo idėjos, Bacho muzika, Flaubert'o, Maeterlincko, Rilke's, Rimbaud kūryba, bet vis dėlto dominuoja Platono juslių pasaulio ir protu suvokiamų idėjų priešprieša.

Ši priešprieša savo logiką išlaiko visoje Platelio kūryboje, nekeisdama principinio atskaitos taško: tikrovė yra už juslėmis suvokiamo pasaulio, o protas tiria jo *telos*, sekdamas pirmavaizdžiais. Olos ir šešėlių situacija sušmėžuoja itin dažnai, kai kuriuose eilėraščiuose plačiau, kituose siauriau nušviesdama vis kitokį taip suprantamo pasaulio aspektą. Eilėraštis

* Sulotynintas graikiškas žodis, reiškiantis plaukiojimą išilgai kranto (paaiškinimai – autoriaus).

„Symbolon“, pradėtas epigrafu iš Platono „Puotos“, bene aiškiausiai nubrėžia šešėlių ir idėjų ribas, formuluodamas atsakymą apie ištremtų į kūnus sielų odisėjos prasmę – rasti tikrą ir visą savąjį „aš“: „Tad kiekvienas mūsų yra žmogus „symbolon“, nes / Jis perpjautas tartum plekšne ir todėl nuolat savo / Antros pusės ieško“ (Platonas, „Puota“, p.16; 3, p.325).

Tikro ir vientiso „aš“ pavidalas savo ruožtu yra problemiškas, nes skaido suvokimą į juslėmis bei jausmais ir racionaliū mąstymu, logika pažįstamą pasaulį. Pirmąjį valdo sapnai ir dievų šešėliai (iliuzijos), antrąjį – žmogaus protas, vien klausiantis ir abejojantis, ir nesitikintis galutinio atsakymo. Racionaliū mąstymu pažįstamo pasaulio pasmerkumas – jo uždaruje: „Dievų šešėliai susipina į ugningą kamuolį / Ir uždaro pasaulį, ir užrakina / Dramblio kaulo bei rago vartus, / ir užkala sąmonę / Pavidalų grotomis“ (eil. „Symbolon“; 3, p.326).

Uždaras pasaulis grįstas pasikartojimuose besisukančios istorijos beprasmiškumu, o prasmę kurianti kančia bei tragika tos prasmės ilgesio nenustelbia (*ilgesys yra kasdieninė duona*) (3, p.325). Prasmės ilgesys Platelio istorijai suteikia svarbų logikos ir kalbos turinį: suvokti pasaulį Plateliui neužtenka jausmų ir širdies, atvirkiščiai, jais nepasitikima. Apmąstymai apie sąmonę, sielą ir dvasią vyksta kalbos dėka, todėl Platelio vaizduojamojo pasaulio ir kalbos ribos, prisiminus garsiąją Wittgensteino tezę „Mano kalbos ribos reiškia mano pasaulio ribas“, sutampa. Istorijai kalbos ir logikos, mąstymo ir filosofijos dėka suteikiamas metafizinis lygmuo. Todėl kalbos tarpas, *tarpelis tarp garso pasikeitimų* yra tarpas loginiame pažinime, kurio Platelis nesistengia peršokti jausmų ar širdies pagalba, todėl metafizinis mąstymas šioje kūryboje neįgauna mistikos bruožų, o išlieka individualia teorine sistema.

Platelio archetipų pasaulis neapžvelgiamas probėgšmiai, horizontaliai, jis reikalauja pasakojimo, galinčio susieti

tolimas asociacijas, sugretinti neįprastus dalykus, atskleisti netikėčiausias patirties formas. Istorija – tik žmogaus sąmonės projekcija, jos tvarką lemia vieno ar kito archetipo išsiskleidimas. Protėjo pavidalas, beje, itin dažnai pasirodantis Platelio kūryboje, simbolizuoja apie tokią istorijos sampratą: antikinis Protėjas be jokio vargo keičia pavidalus, kiekvieną kartą vis kitaip prisitaikydamas prie situacijos.

Kai kuriose graikų filosofinėse mokyklose Protėjo pavidalas įkūnijo pačią materijos kismo idėją. Odisėjas, įtikinamiausiai charakterizuojantis pagrindinius Platelio poezijos personažus, neišvengiamai turi Protėjo bruožų. Poemoje „Ugnies miestas“ kintančių pasaulio pavidalų, istorijos kaip kaukių teatro idėja yra labai intensyviai analizuojama, nuolat duodamos užuominos į protėjišką istorijos prigimtį: „Aš“ nukrinta / It kaukės nuo veido ar žiedlapiai nuo obels, / Ir siela bręsta ant jos nelyginant vaisius“ („Ugnies miestas“, XII; 3, p.224).

Protėjiška istorijos prigimtis savo ruožtu nulemta kalbos galios atspindėti pasaulį. Savo galia kalba Platelio kūryboje pranaksta visus kitus pasaulio fenomenus ir net patį pasaulį, jos statusas ne tik prilygsta mitologinei deivei moteriai, bet ir apibendrina moters deivės pavidalus apskritai. Galbūt Rytų, Vedų, mitologinė kalbos deivė Vači (ja savo požiūrį į kalbą Platelis grindžia esė), panašiai kaip Logos graikų, Vakarų kultūroje būtų tinkamiausias vardas Platelio poezijoje suformuotam kalbos fenomenui įvardyti. Protėjo ir kalbos, atspindinčios pasaulį, archetipai galėtų būti traktuojami kaip centriniai Platelio pasaulėvaizdyje, nes jie įkūnija pasaulio, kuris tėra aukštesnės, vien protu suvokiamos tikrovės atspindys, turinį.

Platelio poetinės kalbos samprata, grįsta pasitikėjimu kalba kaip vieninteliu pažinimo instrumentu, ir žinojimu, kad

kalbos, kaip ir pažinimo galios, yra ribotos, siejasi su kitų poetų, ypač su Platelio kartos, Donaldo Kajoko ir Nijolės Miliauskaitės, Antano A. Jonyno kūryba. Toks kalbos prieštaravimas, kurį galima būtų analizuoti dviejų skirtingų kultūros diskursų, Rytų ir Vakarų, priešpriešoje, šiuolaikinėje lietuvių poezijoje vis labiau ryškėja, šakodamasis net ir į keletą atskirų tendencijų: 1) meditacinės eilėraščių struktūros, 2) stilistinio minimalizmo, 3) įsigalinčio sužetiškumo, 4) šnekamosios kalbos principų ir kt. Platelio kūryboje ši priešprieša labiau motyvuoja Vakarų diskurso kryptį – tiek graikų mito ir filosofijos pasaulėvaizdžiu, tiek šį pasaulėvaizdį tikrinančiu postmoderniu mąstymu.

Platelis yra stipriausiai šiuo metu aktualizavęs Vakarų filosofijos idėjas lietuvių literatūroje, tačiau dėl to tik įdomesni atrodo šių idėjų horizonte išryškėję įtrūkiai, prieštaravimai visoje galingoje klasikinio mąstymo struktūroje. Kalbos problema, išryškinanti tokius prieštaravimus Platelio pasaulėvaizdyje, iškyla kaip viena esminių pasaulio pažinimo problemų, ir kaip tik kalbos dėka Platelio poezija iš metafizinio mąstymo perspektyvos atsiveria savitai religinei refleksijai. Savitumą apibrėžtų individualūs apmąstymai, kurių centrinės minties gijos sietūsi ne tik su krikščioniškojo mąstymo fundamentais, bet ir su svarbiomis Platelio poezijai Vedomis. Individualus santykis su religija suteikia originalių bruožų ir šioje poezijoje svarstomai laiko, istorijos problemai:

Tą naktį kažkur Finikijoje
 Padėjau galvą po storu, šakotu medžiu,
 Panašiu į ažuolą, šalia nežinomo
 Musulmono šventojo kapo
 Ir susapnavau moterį su aštuoniolika
 Krūtų. Ji kalbėjo,
 Kad ją yra jodę visi pasaulio dievai
 Šioje jai priklausančioje žemėje,
 Todėl gyvybė taip gausiai plūdusi
 Iš jos spenių į miruolių burnas,
 O vienas demonas net ją nužudęs

Sadistiškos orgijos metu
 Ir įsteigęs istoriją, ir ji keršydama
 Atgimė su dviem krūtim (į kurias
 Pažvelgus išdygsta elnio ragai) ir pagimdė
 Žmogaus sūnų, ir mūsų giminei liepė
 Gudrumu sau pelnytis ramybę
 Vietoje andai plūdusio pieno,
 Ir žmonės sukūrė civilizaciją,
 Kuri uždusins ją nužudžiusį dievą
 Savo išpampusiu kūnu,
 Paskui žiopčiodama tarsi žuvis ant kranto
 Kažkur širdies gelmėje
 Suras aną senąjį deivės pavidalą,
 Pamaitins erdvės ir laiko krauju,
 Ir ji prisikels su miestų
 Karūna ant galvos, su istorija,
 Pulsuojančia tarsi jos iščios
 Už mandorlos pavidalo vartų.

Eil. „Sapnas“ (3, p.371)

Savo ruožtu religinė refleksija, kaip ir filosofija, Platelio poezijoje yra pažymėta eschatologijos dramos ženklais: už simuliacinės realybės horizonto nematyti kuriančio dievo rankų, nebent *aštuoniolikakrūtės* deivės iščios už *mandorlos pavidalo vartų*, kur pasaulis kuriamas priešistorinio demono orgijom, o istorijai suteikiama ir tragiško, ir komiško nesusipratimo. Tai reiškia, kad laiko ir istorijos pabaiga Platelio poezijoje traktuojama be aiškiau apibrėžtų dekalogo tiesių ar apokalipsės gairių, bet tiesiog išplaukia iš individualių krikščionybės interpretacijų, artimesnių erezijoms nei dogmoms: be jokios išganymo paguodos, vien kaip apie nesiliaujantis kartojimasis, intensyvėjantis, nutrūkstantis ir prasi-dedantis iš naujo.

Sėkla yra pasmerkta gamtiškam savo *likimui*, tiražavimui be pertrūkio, net ir mechaniško pasaulio apsuptyje. Istorijos paradoksas ir pasmerktumas glūdi nesibaigiančiame jos tęstinume, ir verčia ieškoti *tarpy* ištrūkti iš pažinimą apimančios kalbos sistemos. Ties šia kalbos ir pažinimo riba pasibaigusios istorijos patirtis įgyja apibrėžtą formą, kurią geriausiai apibūdina eilėraščių „Elegija baigiantis

tūkstantmečiui“ eilutės: „tegu kiekvienas atlieka jam tinkančias apeigas / savo ritmu. Nes ritmas svarbiau už istoriją, / jame išsipildo laikas“ (1, p.131).

Grįžtant prie istorijos laiko kaip sėklos sampratos, išryškėjusios poemų diptiche „Žygis ir sugrįžimas“, kur sėklai suteikiama ypatinga paskirtis saugoti augalo *prigimtį kintančiuose dirvožemiuose*, tenka pripažinti, kad istoriosofinė sistema Platelio kūryboje turi ir iš religinės krikščionybės koncepcijos perimtų bruožų (individualumas, vienkartiškumas, tragika), ir iš Vedų (bendrumas, kartojimasis, dėsniš). Ritmas, tapęs svarbesniu už istoriją, reiškia individo, atskirto nuo bendruomenės papročių ir dėsnių, tragiką bei išganymą. Nusikratęs beprasmiškų, gamtos štampuojamų istorijos schemų, šis individas lieka savo paties *likimo* akistatoje, savo paties susikurtos ar nesukurtos amžinybės akivaizdoje.

Mėginant Platelio istoriosofinę sistemą inventorizuoti tarp kitų istoriosofinių sistemų, tenka kliautis ir gamtine, ir metafizine tokios sėklos prigimtimi: ir jos polinkiu kartotis dirvožemiuose, vaizdiniuose, ir jos ypatinga paskirtim – būti matmenyje, kur *sielos susišaukia*, kur yra amžinasis „dabar“. Algio Mickūno ir Arūno Sverdiolo filosofinio disputo „Visa aprėpianti dabartis“ (2004) kontekste kaip tik tokia laiko traktuotė, visu savo imliu turiniu galbūt pretenduotų į dimensinio, kosminio laiko vaizdinį: „Praeitį pasirodo kaip daiktų gelmė, o ne kaip taškas ant laiko linijos“ (4, p.154).

Kalbos problema, jos paradoksalumas Platelio lyrikoje kaip tik ir projektuoja tokį požiūrį į individą, istoriją ir laiką arba gali ją liudyti: tragiškasis XX amžiaus individas – niekaip nebeapibrėžiamo kosminio laiko akivaizdoje, praradęs istoriją kaip bendrą, visuotinį kultūros likimą, bet apčiuopęs savo fizinę prigimtį (sėkla) ir suvokęs metafizinio išlikimo galimybę (ritmas).

Kita vertus, dimensinio laiko samprata liudijama ir kitaip, netiesiogiai – visa stilistinė šios lyrikos sistema. Ir šalia Mickūno išplėtotos kosminio laiko *arche* ir architektūros koncepcijos visai įdomu į Platelio poeziją pažvelgti į Haydeno White'o istorinio mąstymo formom pritaikytą (nuo Renesanso laikų galiojančią) keturių tropų teoriją, kuri suteikia „pagrindus klasifikuoti giliausias istorinės vaizduotės struktūros formas tam tikru jos evoliucijos laikotarpiu“ (9, p.38).

Pasitelkę keturias *ikisqvokines kalbines* procedūras, organizuojančias istorijos pasakojimą netiesiogiai, figūratyviniais diskursais, galima nustatyti dominuojančią poetinės vaizduotės principą Platelio kūryboje: „Metafora iš esmės *atstovauja*, metonimija *redukuoja*, sinekdocha *integruoja*, o ironija *neigia*“ (9, p.41).

Tokiu būdu su visu klasikiniu filosofinio mąstymo bagažu bei postmoderniu pasaulio ir istorijos vertinimo skepsiu Platelio pasaulėvaizdis atrodo labiausiai priartėjęs prie ironija perteikiamo istorijos suvokimo būdo. Ir ne tik dėl paradoksalaus santykio su žmogaus sąmone ir pasauliu, bet ir dėl radikalaus kritiškumo kalbos atžvilgiu. Kančios ir nuopuolio, priešybių dialektikos, dvasios ir tiesos analize Platelio istoriosofinė pozicija atsiduria Hegelio „Dvasios fenomenologijos“ akivaizdoje, kur ironijos poetika absorbuoja tragišką mąstymą apie civilizaciją ir laiką, ir leidžiasi sugretinama klasikinės Vakarų filosofijos fone. Ironiška istorijos pagava Platelio poezijoje priartėjama prie Hegelio istorijos mąstymo principų, teigiančių: „kad daugiausia, ką sąmonė gali gauti apmąstydamą istoriją, tėra estetinis jos suvokimas, gerai pagrįstas moralės ir proto“ (9, p.144).

Savo ruožtu šiam suvokimui Platelis suteikia papildomų, netikėtų postmodernaus istorijos suvokimo aspektų. Tai, ką Platelis ištarė eilėrašči „Elegija baigiantis tūkstantmečiui“ eilutėmis: „kiekvienas gali / gyventi savo protu, kurio ne tiek

jau daug, / ir savo kvailybe, kuri yra begalinė. Be to, mūs / pasaulio ženklai nenaikinami – kultūros / paveldas tapo burtažodžiu, statūs keliai atviri, / pažinimui nestatomos užtvankos. / Nors vietos po saule trūksta, / rinka prisodrinta duonos ir kupina žaidimų. / Iki kito pasikeitimo“ (3, p.131) – yra ne tik Hegeliui artimos ironiškos mąstymo formos dėsningas atsiskleidimas, bet ir Baudrillard'o simuliakraus virstančių realybės ženklų analizė bei poetinis pratęsimas. Daugia-dimensinio ir simultaniško pasaulio aki-vaizdoje pasakojimas, ironiškai tikrinantis tragiškas savo istorijos ištakas, Platelio kūryboje tampa *sui generis* poetikos principu, kurio nebegalima nepaisyti.

IŠVADOS

1. Filosofinis istorijos ir laiko klausimas Kornelijaus Platelio poezijoje yra centrinis, telkiantis svarbiausias rūpimas temas – žmogaus sąmonės, pasaulio, prasmės, mirties. Menas šioje kūryboje traktuojamas kaip svarbiausias žmogiškosios sąmonės ir pasaulio tarpininkas, svarbiausias istorijos patirties katalizatorius, suteikiantis galimybę istorijos sampratą Platelio poezijoje traktuoti iš istoriosofinės sistemos perspektyvos: atpažinti svarbiausius pasaulėžiūros orientyrus, pasaulėvaizdžio vertybinę sistemą, dominuojančius stiliaus bruožus. Vienu būdingiausiu ir originaliai motyvuotu Platelio poezijos stiliaus bruožu galima laikyti siužetiškumą. Siužetas, pasakojantis įvairias šios poezijos istorijas, ne tik grindžia ypatingą, epinių savybių turinčią pasaulėvaizdžio struktūrą, bet ir formuluoja svarbiausias poetinės istoriosofijos gaires: istorija yra netvari kaip *praetities sapnai*, ir *nesuvokiamų dėsnių* valdoma, prieštaringa. Svarbiausi taip traktuojamos istorijos bruožai – netvarumas ir kartojimasis. Eilėraščių siužetai išpildo tokią kartojimosi schemą, sukurdami iliuzinį

istorijos vaizdą. Simuliacinio siužeto idėja leidžia istoriją Platelio poezijoje suvokti iš globalesnių simuliakrų, XX a. pabaigos, XXI a. pradžios realybės, perspektyvos.

2. Kartojimosi schema Platelio poezijoje projektuoja gana apibrėžtą istorijos vaizdinį – gamtiškąjį kartojimosi dėsnį išpildo augalo *sėklos* pavidalas. Sekant *sėklos* augimo schema, judėjimo trajektorija tampa panaši į besisukantį laiko ratą, įkūnijantį istorinį ir iliuzinį „dabar“; tuo tarpu tiesinė laiko linija suvokiama lyg loginio proto konstruktas, su kuria augališka istorijos prigimtis negali sutapti. Nuoseklia istorijos vaizdinių sistema Platelis priartėja prie organinės kultūros teoretikams priimtinos istorijos sampratos. Pasak autoriaus, augališka istorijos, ir apskritai laiko, prigimtimi minta mitai ir menai. Platelio kūryboje augališką istorijos prigimtį įprasmina ir poezijos siužetų schemas, atkartojančios istorijos rato vaizdinį. Odisejo, klaidžiojančio istorijos iliuzijos ratais ir labirintais, prototipas būdingas daugeliui Platelio poezijoje pristatomų personažų. Vyriškojo personažo prototipas atskirame eilėraštyje ar poemoje virsta apibrėžtu psichologiniu ir kultūriniu tipu, gauna vaidmenį arba kaukę ir charakterizuoja pasirinktą filosofiniams apmąstymams siužetą. Svarbiausias akcentas, suteikiantis organinei Platelio istoriosofijai metafizinę mąstymo perspektyvą ir galimybę pro iliuzines istorijos schemas išvysti prasmę bei suvokti tiesą, yra kančia. Moters pavidalas ir vaizdinys šioje poezijoje įkūnija tokio metafizinio patyrimo galimybę. Savo ruožtu moters vaizdinys Platelio kūryboje įkūnija ir istorijos *nesuvokiamus dėsnius*, jos prieštaringumą, ir nurodo pažinimo būdą, kaip šį prieštaringumą įveikti: ieškoti istorijos pradmenyse glūdinčio prigimties *arche*.

3. Kalba Platelio poezijoje yra svarbiausias pažinimo pretekstas ir instrumentas. Veidrodinė kalbos ir meno galia įkūnija

sėklos ciklo, istorijos kartojimosi mechanizmą ir kuria nenutrūkstančios iliuzijos pasaulį, peržengiamą vien kančios teikiama patirtimi. Antikinio Protėjo archetipas bene taikliausiai apibūdintų visų Platelio poezijos personažų charakteristikose įsispaudusį pasaulio kismo bruožą, vedų kalbos deivė Vači apibendrintų šį bruožą prieštaringa kalbos patirtimi. Pasitikėjimas kalba Platelio poezijoje prilygsta pasitikėjimui loginiu pažinimu, o žinojimas, kad kalba tėra pasaulio atspindžiai, bet ne pats pasaulis, leidžia suvokti ir pripažinti įtrūkius kalbos ir pažinimo sistemoje. Įtrūkia pažinime Platelio poezijoje – išsūkis metafiziniam mąstymui, jiems pa-

aiškinti neieškoma nuolaidų už loginio pažinimo ribų. Metafizinis mąstymas Platelio kūryboje yra itin motyvuotas ir nuoseklus, o apimdamas kalbos ir meno problemą, susiklosto į originalią istoriosofinę sistemą. Svarbiausias iš šios pozicijos formuluojamas klausimas Platelio poezijoje: kančios prasmės istorijoje ir metafizinės paguodos. Nuprasmintos, simuliakrais virtusios istorijos akivaizdoje prasmės tragika kertasi su kartojimosi beprasmybe, kurią autorius traktuoja ironiškai. Vienintelė išeitis beprasmybės akivaizdoje – likti savo paties *likimo* akistatoje, savo paties susikurtos ar nesusikurtos amžinybės erdvėje.

LITERATŪRA

1. *Platelis K.* Atoslūgio juosta. Vilnius, Vaga, 2000.
2. *Platelis K.* Nematomas ženklas // Būstas prie Nemuno. Vilnius, Vytury, 1989.
4. Algį Mickūną kalbina Arūnas Sverdiolas. Metafizika ar kosminė sąmonė // *Visa apimanti dabartis*. Vilnius, Baltos lankos, 2004.
5. *Baudrillard J.* Istorija: retroscenarijus // Simuliacija ir simuliakrai. Vilnius, Baltos lankos, 2002.
6. *Donskis L.* Maironis Lietuvių istoriografijos ir istoriosofijos paradigmų kontekste // *Moderniosios sąmonės konfigūracijos*. Vilnius, Baltos lankos, 1994.
7. *Ricoeur P.* Egzistencija ir hermeneutika. Vilnius, Baltos lankos, 2001.
8. *Vico G.* *New Science (Principles of the New Science Concerning the Common Nature of Nations)*. Third Edition. Penguin Books, 1999.
9. *White H.* Metaistorija. Vilnius, Baltos lankos, 2003.
10. *Шпенглер О.* Закат Европы. Москва, Искусство, 1993.

Audinga PELURITYTĖ

ACCORDING TO THE RHYTHM OF THE BREAKING SEED

The Idea of History in the Poetry of Kornelijus Platelis

A b s t r a c t

In the article attention is mainly focused on the perception of history in Platelis' works and the images, motives and philosophical arguments prevailing in them. The philosophical thought of Jean Baudrillard about and the transformation of history in the postmodern epoch are taken as a theoretical presumption of the article. The mechanism of civilization destroying history, myth and identity of historical individuality is reflected in the majority of Platelis' poems. The history in his works is perceived through two groups of images:

a growing seed and natural cycle in one group and logically arranged straight lines in the other. The cyclical mechanism of history embodies the growth of and the development of culture, myth and art. According to Platelis, the nature of seed involves anthological and physical fate of history and this fate in the history of the world is perceived by art which gives an important metaphysical perspective for human existence. But in the world of a modern person and in the world of art there is a gap between historical experience and its ontological resources.

In the presence of historical illusion and simulation we can see the most important problem of history revealed in Platelis' poetry.

Comprehended historical movements and natural rhythm of the end of the 20th century turns into the boredom of a disclosed. Mystery copies the world according to the same matrix. This is witnessed by the dominance of the fabula and ironical relationship of the author with the repeated matrix of the plot. In the works of Platelis and other modern poets a mysterious historical

event is transformed into the fabula and stylistic device is related to the feeling of the worn-out code of matrix and dissipated information and gets quite a new meaning in literature. In Platelis poetry this meaning can be read directly: a typical hero of Platelis poetry, Odisey, who inherited all the suffering, blame and fate of antique, has lost the sense of history and fate in the environment of modern civilization. The experience of the impact make a necessity to create an individual metaphysical perspective.